

Міністерство охорони здоров'я України
Полтавський державний медичний університет
Кафедра пропедевтики хірургічної стоматології

«УЗГОДЖЕНО»

Гарант освітньо-професійної програми
«Стоматологія»

_____ О.В. Шешукова

« ____ » _____ 2023 року

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Голова вченої ради
міжнародного факультету

_____ Л.В. Буря

Протокол від 30 серпня 2023 р. № 1

СИЛАБУС

ХІРУРГІЧНА ПІДГОТОВКА ПОРОЖНИНИ РОТА ДО ПРОТЕЗУВАННЯ вибіркова дисципліна

рівень вищої освіти

галузь знань

спеціальність

кваліфікація освітня

кваліфікація професійна

освітньо-професійна програма

форма навчання

курс та семестр вивчення навчальної
дисципліни

другий (магістерський) рівень вищої
освіти

22 «Охорона здоров'я»

221 «Стоматологія»

магістр стоматології

лікар-стоматолог

«Стоматологія»

денна

V курс 9 семестр

Модуль 1. Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування.

«УХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри
пропедевтики хірургічної стоматології

Зав. кафедри _____ В.М. Новіков

Протокол від 29 серпня 2023 № 1

Полтава – 2023

ДАНІ ПРО ВИКЛАДАЧІВ, ЯКІ ВИКЛАДАЮТЬ НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Прізвище, ім'я, по батькові викладача (викладачів), науковий ступінь, учене звання	Новіков Вадим Михайлович Панькевич Артур Іванович Дубровіна Олена Віталіївна Резвіна Катерина Юріївна Гоголь Андрій Михайлович Колісник Інна Анатоліївна Швець Анатолій Іванович Горбаченко Олег Борисович.	д. мед. н. к. мед. н. к. мед. н. к. мед. н. к. мед. н. к. мед. н. к. мед. н. к. мед. н.	професор доцент доцент доцент доцент доцент доцент
Профайл викладачів	Викладачі кафедри		
Контактний телефон	+380532565130 +380981086625 +380994653422		
E-mail:	khirstom@ukr.net		
Сторінка кафедри на сайті ПДМУ	Сторінка кафедри		

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Обсяг навчальної дисципліни, зокрема змістового модуля 2

Кількість кредитів / годин – 3 кредити ЄКТС / 90, із них:

Лекції (год.) – не передбачено планом

Практичні заняття (год.) – 20.

Самостійна робота (год.) – 70.

Вид контролю – залік.

Політика навчальної дисципліни

При вивченні навчальної дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування» в Полтавському державному медичному університеті викладачі, здобувачі освіти діють відповідно до: Положення про організацію освітнього процесу в Полтавському державному медичному університеті ([1](#)), робочої програми навчальної дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування», Положення про академічну доброчесність здобувачів вищої освіти та співробітників Полтавського державного медичного університету ([2](#)), Положення про організацію самостійної роботи здобувачів освіти в Полтавському державному медичному університеті ([3](#)) правил внутрішнього розпорядку для здобувачів освіти Полтавського державного медичного університету ([4](#)), Положення про організацію та методику проведення оцінювання навчальної діяльності здобувачів вищої освіти в Полтавському державному медичному університеті ([5](#)), Положення про відпрацювання пропущених занять і незадовільних оцінок здобувачами вищої освіти Полтавського державного медичного університету ([6](#)), Положення про порядок формування індивідуальних освітніх траєкторій здобувачами освіти ПДМУ ([7](#)), Положення про порядок перезарахування навчальних дисциплін та визначення академічної різниці ([8](#)), Положення про апеляцію результатів підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти ([9](#)), Положення про рейтинг здобувачів вищої освіти Полтавського державного медичного університету ([10](#)), Положення про матеріальне заохочування за успіхи у навчанні здобувачів освіти Полтавського державного медичного університету ([11](#)), та ін.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти під час вивчення дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування», стоматології забезпечується системою навчально-методичного базису, передбаченого робочою програмою навчальної дисципліни: навчальними посібниками, методичними рекомендаціями з організації самостійної роботи, електронними та іншими навчально-методичними матеріалами, дистанційними курсами тощо. Контроль засвоєння навчального матеріалу з дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до

протезування», винесеного на самостійне опрацювання, є обов'язковим. Форма контролю визначена робочою програмою навчальної дисципліни у вигляді реферату. Письмова робота виконується з дотриманням принципів академічної доброчесності та оформляється відповідно до вимог, розроблених кафедрою. Положення про організацію самостійної роботи здобувачів освіти в Полтавському державному медичному університеті.

Відвідування всіх практичних занять з дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування» є обов'язковим. Пропущеними вважаються заняття, на яких здобувач освіти особисто не був присутній. Пропущені заняття з дисципліни підлягають обов'язковому відпрацюванню. Відпрацювання незадовільних оцінок здобувачами вищої освіти відбувається на кафедрі за два тижні до закінчення семестру і проводиться у випадку якщо середній бал з дисципліни менше 3,0 (безкоштовно). Кількість спроб – не обмежена. Здобувачу освіти необхідно відпрацювати таку кількість незадовільних оцінок, щоб середній бал дорівнював 3,0. Відпрацювання незадовільних оцінок проводить науково-педагогічний працівник, призначений завідувачем кафедри і фіксується в «Журналі обліку відпрацювань незадовільних оцінок». Здобувачі освіти, які не відпрацювали пропущені заняття не допускаються до складання заліку з дисципліни. Положення про відпрацювання пропущених занять і незадовільних оцінок здобувачами вищої освіти Полтавського державного медичного університету.

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Дисципліна передбачає вивчення складової частини комплексної реабілітації пацієнтів із дефектами зубочелепної системи, а саме: хірургічної підготовки порожнини рота до протезування.

При вивченні дисципліни увага здобувачів освіти акцентується на вдосконаленні навичок зі збору анамнезу, обстеження та проведення диференційної діагностики для обґрунтування і вибору тактики передпротезної хірургічної підготовки у хворих на засадах доказової медицини. Для втілення завдань здобувачі освіти приймають участь в діагностично-лікувальному процесі, ознайомлюються з лікувально-профілактичними заходами під керівництвом викладачів кафедри.

Засвоєння дисципліни сприяє поглибленню рівня теоретичної та практичної підготовки, розширює спектр професійних практичних навичок, що необхідні для самостійної лікарської діяльності. Навчальна дисципліна «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування» є вибірковою.

Пререквізити і постреквізити навчальної дисципліни (міждисциплінарні зв'язки)

Пререквізити

Засвоєння навчальної дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування» базується на знаннях отриманих при вивченні базових дисциплін: анатомії людини, гістології, цитології та ембріології, фізіології, патофізіології, патоморфології, фармакології, мікробіології вірусології та імунології, клінічної анатомії та оперативної хірургії, загальної хірургії, хірургії, пропедевтики внутрішньої медицини, радіології, внутрішньої медицини, латинської мови та медичної термінології та інтегрується з цими дисциплінами.

Постреквізити

Знання необхідні для подальшого вивчення хірургічної та ортопедичної стоматології, щелепно-лицевої хірургії (інтернатура, клінічна ординатура). Здобувачі освіти повинні знати основні діагностичні та лікувальні маніпуляції, що застосовуються в практиці хірурга-стоматолога при створенні належних умов для протезування.

Мета та завдання навчальної дисципліни.

Метою викладання навчальної дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування» є фахова підготовка лікаря стоматолога, що передбачає засвоєння теоретичних питань та набуття базових практичних навичок, які необхідні при підготовці хворого до протезування.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- є вміння виконувати обстеження хірургічного стоматологічного хворого;
- здійснення діагностики основних симптомів та синдромів, що проявляються у щелепно-лицевій ділянці;
- вміння сформулювати попередній діагноз;
- виконання аналізу результатів додаткових методів обстеження та проведення диференційної діагностики;
- вірне формулювання попереднього та клінічного діагнозу основних захворювань;
- виявлення та ідентифікація проявів соматичних захворювань в порожнині рота;
- розуміння та вірне застосування методів хірургічної підготовки ротової порожнини до протезування;
- визначення оптимальних термінів і методів лікування хворих.

Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (інтегральна, загальні, спеціальні):

Дисципліна забезпечує набуття здобувачами освіти **компетентностей**:

- **Інтегральна:** здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі охорони здоров'я за спеціальністю «Стоматологія» у професійній діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.
- **Загальні:**
 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
 3. Здатність застосовувати знання у практичній діяльності.
 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
 5. Здатність спілкуватися англійською мовою.
 6. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
 7. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.
 8. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
 9. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
 10. Здатність бути критичним і самокритичним.
 11. Здатність працювати в команді.
 12. Прагнення до збереження навколишнього середовища.
 13. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
 14. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
 15. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
- **Спеціальні (фахові, предметні):**
 1. Спроможність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні данні.
 2. Спроможність інтерпретувати результат лабораторних та інструментальних досліджень.
 3. Спроможність діагностувати: визначати попередній, клінічний, остаточний, супутній діагноз, невідкладні стани.
 4. Спроможність планувати та проводити заходи із профілактики захворювань органів і тканин ротової порожнини та щелепно-лицевої області.
 5. Спроможність до проектування процесу надання медичної допомоги: визначати підходи, план, види та принципи лікування захворювань органів і тканин ротової порожнини та щелепно-лицевої області.

6. Спроможність визначати раціональний режим праці, відпочинку, дієти у хворих при лікуванні захворювань органів і тканин ротової порожнини та щелепно-лицевої області.
7. Спроможність визначати тактику ведення пацієнтів із захворюваннями органів і тканин ротової порожнини та щелепно-лицевої області з супутніми соматичними захворюваннями.
8. Спроможність виконувати медичні та стоматологічні маніпуляції.
9. Спроможність проводити лікування основних захворювань органів і тканин ротової порожнини та щелепно-лицевої області.
10. Спроможність до організації та проведення лікувально-евакуаційних заходів.
11. Спроможність до визначення тактики, методів та надання екстреної медичної допомоги.
12. Спроможність до організації та проведення скринінгового обстеження в стоматології.
13. Спроможність оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я населення (індивідуальне, сімейне, популяційне).
14. Спроможність ведення нормативної медичної документації.
15. Опрацювання державної, соціальної та медичної інформації.
16. Спроможність до організації і проведення реабілітаційних заходів та догляду у пацієнтів із захворюваннями органів ротової порожнини та ЩЛЮ.
17. Спроможність до правового забезпечення власної професійної діяльності.
18. Спроможність надавати домедичну допомогу за протоколами тактичної медицини.

Програмні результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна:

1. Виділяти та ідентифікувати провідні клінічні симптоми та синдроми (за списком 1) за стандартними методиками, використовуючи попередні дані анамнезу хворого, дані огляду хворого, знання про людину, її органи та системи, встановлювати вірогідний нозологічний або синдромний попередній клінічний діагноз стоматологічного захворювання (за списком 2).
2. Збирати інформацію про загальний стан пацієнта, оцінювати психомоторний та фізичний розвиток пацієнта, стан органів щелепно-лицевої ділянки, на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень оцінювати інформацію щодо діагнозу (за списком 5).
3. Призначати та аналізувати додаткові (обов'язкові та за вибором) методи обстеження (лабораторні, рентгенологічні, функціональні та/або інструментальні) за списком 5, пацієнтів із захворюваннями органів і тканин ротової порожнини і щелепно-лицевої області для проведення диференційної діагностики захворювань (за списком 2).
4. Визначати остаточний клінічний діагноз дотримуючись відповідних етичних і юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення та логічного аналізу отриманих суб'єктивних і об'єктивних даних клінічного, додаткового обстеження, проведення диференційної діагностики під контролем лікаря-керівника в умовах лікувальної установи (за списком 2.1).
5. Встановлювати діагноз невідкладних станів за будь-яких обставин (вдома, на вулиці, у лікувальній установі), в умовах надзвичайної ситуації, воєнного стану, нестачі інформації та обмеженого часу (за списком 4).
6. Планувати та втілювати заходи профілактики стоматологічних захворювань серед населення для запобігання розповсюдження стоматологічних захворювань.
7. Аналізувати епідеміологічний стан та проводити заходи масової й індивідуальної, загальної та локальної медикаментозної та немедикаментозної профілактики стоматологічних захворювань.
8. Визначати підхід, план, вид та принцип лікування стоматологічного захворювання (за списком 2) шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.
9. Визначати характер режиму праці, відпочинку та необхідної дієти при лікуванні стоматологічних захворювань (за списком 2) на підставі попереднього або остаточного клінічного діагнозу шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.
10. Визначати тактику ведення стоматологічного пацієнта при соматичній патології (за

списком 3) шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.

11. Проводити лікування основних стоматологічних захворювань за існуючими алгоритмами та стандартними схемами під контролем лікаря-керівника в умовах лікувальної установи (за списком 2.1).

12. Організовувати проведення лікувально-евакуаційних заходів серед населення, військовослужбовців, в умовах надзвичайної ситуації, у т.ч. воєнного стану, під час розгорнутих етапів медичної евакуації, з урахуванням існуючої системи лікувально-евакуаційного забезпечення.

13. Визначати тактику надання екстреної медичної допомоги, використовуючи рекомендовані алгоритми, за будь-яких обставин на підставі діагнозу невідкладного стану в умовах обмеженого часу (за списком 4).

14. Аналізувати та оцінювати державну, соціальну та медичну інформацію з використанням стандартних підходів та комп'ютерних інформаційних технологій.

15. Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я населення в умовах медичного закладу за стандартними методиками.

16. Формувати цілі та визначати структуру особистої діяльності на підставі результату аналізу певних суспільних та особистих потреб.

17. Дотримуватися здорового способу життя, користуватися прийомами саморегуляції та самоконтролю.

18. Усвідомлювати та керуватися у своїй діяльності громадянськими правами, свободами та обов'язками, підвищувати загальноосвітній культурний рівень.

19. Дотримуватися вимог етики, біоетики та деонтології у своїй фаховій діяльності.

20. Організовувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклується) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності.

21. Виконувати медичні маніпуляції на підставі попереднього та/або остаточного клінічного діагнозу (за списками 2, 2.1) для різних верств населення та в різних умовах (за списком 6).

22. Виконувати медичні стоматологічні маніпуляції на підставі попереднього та/або остаточного клінічного діагнозу (за списками 2, 2.1) для різних верств населення та в різних умовах (за списком 7).

23. Виконувати маніпуляції надання екстреної медичної допомоги, використовуючи стандартні схеми, за будь-яких обставин на підставі діагнозу невідкладного стану (за списком 4) в умовах обмеженого часу (за списками 6, 7).

Результати навчання для дисципліни:

по завершенню вивчення навчальної дисципліни здобувачі освіти повинні

знати:

- Принципи організації та надання стоматологічної допомоги в Україні.
- Правила деонтології та лікарської етики при роботі з пацієнтами з хірургічною патологією органів щелепно-лицевої ділянки.
- Особливості обстеження хворих з патологією ЩЛД.
- Показання, протипоказання до проведення загального і місцевого знеболення, особливості седації в практиці лікаря-стоматолога.
- Методики операції типового і атипового видалення зуба. Сучасні методики видалення зубів.
- Хвороби прорізування зубів їх діагностика та лікування.
- Запальні процеси періодонта і щелепних кісток (періодонтит, періостит, альвеоліт, остеомієліт).
- Дистрофічні захворювання тканин пародонту. Диспластичні захворювання щелепно-лицевої локалізації.
- Набуті дефекти та деформації кісток лицевого скелету та м'яких тканин щелепно-

лицевої локалізації.

- Вікові зміни альвеолярних відростків щелепних кісток, ясен, м'яких тканин обличчя та шиї.
- Зміни альвеолярних відростків щелеп при адентії.
- Принципи діагностики та хірургічного лікування захворювань пародонту.
- Засади підготовки порожнини рота до протезування.
- Загальні та місцеві ускладнення під час та після оперативних втручань в хірургічній стоматології та щелепно-лицевій хірургії. Принципи серцево-легеневої реанімації.

вміти:

- Зібрати анамнез та провести огляд хворого з патологією ЩЛД.
- Скласти план та виконати обстеження пацієнта з патологією ЩЛД.
- Скласти план додаткових методів дослідження та вміти інтерпретувати їх результати.
- Заповнювати необхідну медичну документацію.
- Скласти план комплексного лікування хворих.
- Призначати схему профілактичної премедикації з урахуванням психо-соматичного стану хворого, характеру та об'єму хірургічного втручання.
- Продемонструвати сучасні техніки підготовки рук хірурга до операції.
- Провести на фантомі антисептичну обробку операційного поля з накладенням стерильної білизни.
- Виконати на фантомі аплікаційну анестезію.
- Виконати на фантомі термінальну ін'єкційну (інфільтраційну анестезію).
- Виконати на фантомі туберальну анестезію.
- Виконати на фантомі інфраорбітальну анестезію.
- Виконати на фантомі піднебінну анестезію.
- Виконати на фантомі різцеву анестезію.
- Виконати на фантомі мандибулярну анестезію за різними техніками.
- Виконати на фантомі торусальну анестезію.
- Виконати на фантомі ментальну анестезію.
- Виконати на фантомі язикову анестезію.
- Виконати на фантомі щічну анестезію.
- Виконати на фантомі центральні провідникові анестезії для верхньої та нижньої щелеп.
- Виконати на фантомі операцію типового видалення окремих груп зубів на верхній та нижній щелепах.
- Виконати на фантомі операцію атипового видалення зуба.
- Провести зубозберігаючі операційні втручання при хронічних періодонтитах.
- Провести зупинку кровотечі після видалення зуба.
- Провести кюретаж та тампонаду лунки видаленого зуба.
- Провести кюретаж пародонтальних кишень.
- Накласти вузловий шов.
- Виконати реплантацію зуба.
- Виконати на фантомі операцію закриття ороантрального сполучення.
- Діагностувати місцеві та загальні ускладнення місцевого знеболення та оперативних втручань в практиці хірурга-стоматолога.
- Провести на фантомі серцево-легеневу реанімацію (непрямий масаж серця і штучне дихання).
- Надавати допомогу при невідкладних станах в практиці хірургічної стоматології та ЩЛХ згідно відповідних алгоритмів.

Тематичний план лекцій (за модулями) із зазначенням основних питань, що розглядаються на лекції

Робочою навчальною програмою не передбачено

Тематичний план семінарських занять за модулями і змістовими модулями із зазначенням основних питань, що розглядаються на семінарському занятті

Робочою навчальною програмою не передбачено

Тематичний план практичних занять за модулями і змістовими модулями із зазначенням основних питань, що розглядаються на практичному занятті

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Модуль 1. Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування		
1.	Обстеження хворих на етапі передпротезної хірургічної підготовки порожнини рота. Топографо-анатомічні особливості щелеп та тканин порожнини рота при частковій і повній адентії, вікові зміни. Оцінка кількісних та якісних характеристик кісткової тканини щелеп. Вибір ортопедичної конструкції та накреслення відповідного плану оперативних втручань. Підготовка хворих до операції. Вибір знеболення. Променеві методи обстеження пацієнтів при плануванні хірургічної підготовки порожнини рота: ортопантомографія, спіральна та конусна комп'ютерна томографія. Тривимірна візуалізація лицевого скелета і м'яких тканин обличчя, використання навігаційних комп'ютерних технологій на етапі діагностики і планування операційних втручань. Заходи безпеки для пацієнтів та медперсоналу. – Суб'єктивне обстеження хірургічного стоматологічного хворого (скарги, історія захворювання, історія життя). – Оцінка загального стану хірургічного стоматологічного пацієнта. – Місцеве обстеження (позаротове і внутрішньоротове). – Додаткові методи обстеження (електроодонтометрія, рентгенографія, МРТ, морфологічні, мікробіологічні, функціональні дослідження). – Особливості будови щелеп з частковою та повною адентією. – Анатомо-функціональні особливості слизової оболонки в різних відділах ротової порожнини. – Будова та функції СНЩС. – Топографія трійчастого та лицевого нервів. – Топографія магістральних кровоносних судин щелепно-лицевої ділянки. – Клінічна картина беззубої ротової порожнини. – Класифікація атрофії щелеп. – Медикаментозна підготовка хворого до операції в щелепно-лицевій ділянці в умовах поліклініки та стаціонару. Види премедикації. – Базові медикаментозні засоби, що входять до складу схем премедикації, їх недоліки та переваги. – Вибір методу знеболювання. – Показання та протипоказання до проведення місцевого знеболення та наркозу. – Підготовка пацієнта до планового оперативного втручання в амбулаторних та стаціонарних умовах. – Вибір методу знеболення у хворих з обтяженим алергічним статусом. – Мета та завдання загального знеболення. – Мета та завдання місцевого знеболення. – Ускладнення під час та після місцевого знеболення. – Фармакологічні засоби для місцевого знеболення, механізм дії. Прописи. – Медикаментозні засоби, що використовуються для пролонгування дії місцевих анестетиків. – Побічні ефекти від застосування адреналіну. – Фармакологічні препарати для наркозу, механізм їх дії.	6

	– Особливості проведення наркозу у щелепно-лицевій ділянці. – Показання та протипоказання до ендотрахеального наркозу, види інтубації. – Асептика та антисептика. Аспекти профілактики СНІДу і вірусного гепатиту в поліклінічній та стаціонарній практиці хірурга-стоматолога. Обробка рук хірурга. Підготовка операційного поля. – Променеві методи обстеження. – Показання та протипоказання до рентгенологічного дослідження. – Принципи отримання зображення при променевих методах обстеження. – Внутрішньоротова рентгенографія. – Ортопантомографія. – Телерентгенографія. – Комп'ютерна томографія: конусно-променева та спіральна. – Рентгенографічне дослідження СНЩС. – Захисні заходи від побічної дії іонізуючого випромінювання. – Шляхи зниження променевого навантаження. – Показники ефективної еквівалентної дози, для рентгенологічного дослідження лицевого черепа.	
2.	Санаційно-протетичні показання до видалення зубів та коренів. Зубозберігаючі оперативні втручання. Операції при захворюваннях тканин пародонта. Спрямована кісткова регенерація. Шляхи стимуляції остеогенезу. Способи отримання тромбоцитарних концентратів. Фактори росту, їх походження та регуляція процесів регенерації твердих і м'яких тканин порожнини рота. Хірургічна підготовка м'яких тканин порожнини рота: пластика вуздечок губ та язика, слизових тяжів, корекція рубцевих деформацій та м'язових тяжів. Вестибулопластика: суть втручання, показання, техніки операції з використанням місцевих тканин та вільних та шкірних трансплантатів. – Абсолютні та відносні показання до видалення зубів. – Етапи операції видалення зуба. – Поняття протетичних, естетичних, санаційних показань до видалення зубів. – Інструментарій для видалення зубів та коренів, будова та принципи використання. – Показання та протипоказання до проведення зубозберігаючих операцій. – Вибір набору інструментів для проведення зубозберігаючих операцій. – Техніка апікальної та міжкореневої гранульомектомії. – Послідовність операції резекції верхівки кореня зуба. – Ампутація кореня зуба. – Коронаро-радикулярна сепарація. – Гемісекція зуба. Реплантація зуба. – Мета та завдання пародонтальної хірургії. – Показання та протипоказання до хірургічного лікування захворювань пародонту. Планування хірургічного втручання. – Оперативні втручання в межах пародонтальної, зубоясенної кишені; клаптеві операції; формування присінка порожнини рота. – Кістково-замісні матеріали. Показання та протипоказання до застосування. – Різновиди остеогенезу. Остеогенний, оостеоіндуктивний та оостеоіндуктивний потенціал кісткових матеріалів. – Механізми регенерації кісткової тканини щелеп. – Спрямована кісткова регенерація. – Медикаментозний супровід до та після проведення хірургічного втручання. – Ендогенні технології для покращення регенерації. – Аутологічні тромбоцитарні концентрати. – Фактори росту тканин, класифікація, клітинна регуляція; регенеративний потенціал концентратів. – Методики отримання тромбоцитарних концентратів, їх властивості. – Показання та особливості застосування в стоматології. – Мета і завдання оперативних втручань на м'яких тканинах ротової порожнини.	

	– Показання та протипоказання до корекції м'яких тканин ротової порожнини. – Планування хірургічного втручання. – Оперативні втручання на м'яких тканинах ротової порожнини: витинання патологічних тяжів та рубців, френулопластика, вестибулопластика. – Застосування хірургічних лазерів при роботі з м'якими тканинами ротової порожнини. – Ранні та пізні післяопераційні ускладнення, їх профілактика, шляхи усунення. – Медикаментозний супровід до та після проведення хірургічного втручання.	
3.	Хірургічна підготовка кісткової тканини порожнини рота до протезування: альвеолотомія, видалення екзостозів, аугментація альвеолярного відростка, репозиція нижнього альвеолярного нерва. Закритий та відкритий синус-ліфтинг: показання, протипоказання, методики виконання. Ускладнення, що виникають під час та після хірургічних втручань. Прорізування швів, кровотеча. Порушення цілісності мембрани Шнайдера: лікувальна тактика. Запальні ускладнення на етапі хірургічної підготовки порожнини рота до протезування. Неповноцінний остеогенез: лікувальна тактика. – Мета хірургічної підготовки альвеолярних відростків щелеп до протезування. – Показання та протипоказання до операційних втручань на щелепних кістках. – Складання плану хірургічного втручання. – Корекція надлишку кісткової тканини: видалення екзостозів та торусів. – Методики аугментації альвеолярних відростків на верхній та нижній щелепах. – Післяопераційні ускладнення. Профілактика ранніх та пізніх післяопераційних ускладнень. Тактика лікування. – Медикаментозний супровід до та після проведення хірургічного втручання. – Топографія нижньощелепного каналу в товщі нижньої щелепи. Анатомія нижнього альвеолярного нерва. – Показання та протипоказання до репозиції нижньощелепного нерва. Методики оперативного втручання. Можливі ускладнення, їх профілактика. – Будова верхньощелепного синуса. Анатомо-топографічні особливості викликані втратою зубів. – Мета і завдання операції синус-ліфтинга. – Показання та протипоказання до відкритого та закритого синус-ліфтинга. – Техніка виконання операції синус-ліфтинга. – Ведення рани після реконструктивних втручань на альвеолярних відростках щелеп. – Профілактика післяопераційних ускладнень. – Ускладнення загального характеру, що можуть виникати під час хірургічної підготовки ротової порожнини до протезування. – Ранні місцеві ускладнення: прорізування швів, постопераційна кровотеча перфорація та розрив мембрани Шнайдера. Діагностика, профілактика та лікування. – Запальні ускладнення у різні терміни після операційних втручань. Післяопераційний остеомієліт, особливості перебігу та лікування. – Профілактика післяопераційного остеомієліту. – Порушення репаративного остеогенезу заходи профілактики та лікування.	6
4.	Підсумкове заняття.	2
Разом		20

Опрацювання тем, що не входять до плану аудиторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Дентальна імплантація як складова хірургічної підготовки ротової порожнини до протезування. Види дентальної імплантації. Етапи становлення та розвитку методу.	6

2.	Застосування кісткових трансплантатів у хірургічній підготовці порожнини рота до протезування. Способи фіксації трансплантатів у реципієнтному місці.	6
3.	Особливості та техніки ушивання м'яких тканин при проведенні хірургічної підготовки ротової порожнини до протезування. Сучасний шовний матеріал.	6

Індивідуальні завдання

1. Анотація додаткової літератури з тем, що винесені на самостійне опанування.
2. Виготовлення наочних засобів навчання (навчальних стендів, таблиць, препаратів тощо).
3. Створення навчальних відеофільмів методик оперативних втручань на щелепно-лицьовій ділянці у пацієнтів з дефектами зубних рядів.
4. Участь у профільних студентських олімпіадах з дисципліни.
5. Робота в науково-дослідному гуртку з представленням тез для конференції та доповіді на студентських наукових конференціях.

Перелік теоретичних питань для підготовки здобувачів освіти до контролю модуля 1:

1. Суб'єктивне та об'єктивне обстеження хірургічного стоматологічного хворого.
2. Додаткові методи обстеження пацієнта (рентгенографія, МРТ, морфологічні, мікробіологічні, функціональні дослідження).
3. Особливості будови щелеп з частковою та повною адентією.
4. Анатомо-функціональні особливості слизової оболонки в різних відділах ротової порожнини.
5. Будова та функції СНЩС.
6. Топографія трійчастого та лицевого нервів.
7. Клінічна картина беззубої ротової порожнини. Класифікація атрофії щелеп.
8. Медикаментозна підготовка хворого до операції в щелепно-лицьовій ділянці в умовах поліклініки та стаціонару. Види премедикації.
9. Показання та протипоказання до проведення місцевого знеболення та наркозу.
10. Підготовка пацієнта до планового оперативного втручання в амбулаторних та стаціонарних умовах.
11. Вибір методу знеболення у хворих з обтяженим алергічним статусом.
12. Ускладнення під час та після місцевого знеболення.
13. Фармакологічні засоби для місцевого знеболення, механізм дії. Прописи.
14. Медикаментозні засоби, що використовуються для пролонгування дії місцевих анестетиків.
15. Побічні ефекти від застосування адреналіну.
16. Фармакологічні препарати для наркозу, механізм їх дії.
17. Особливості проведення наркозу у щелепно-лицьовій ділянці.
18. Показання та протипоказання до ендотрахеального наркозу, види інтубації.
19. Асептика та антисептика. Аспекти профілактики СНІДу і вірусного гепатиту в поліклінічній та стаціонарній практиці хірурга-стоматолога. Обробка рук хірурга. Підготовка операційного поля.
20. Показання та протипоказання до рентгенологічного дослідження.
21. Принципи отримання зображення при променевих методах обстеження.
22. Внутрішньоротова рентгенографія.
23. Ортопантомографія.
24. Телерентгенографія.
25. Комп'ютерна томографія: конусно-променева та спіральна.
26. Рентгенографічне дослідження СНЩС.
27. Етапи операції видалення зуба.
28. Поняття протетичних, естетичних, санаційних показань до видалення зубів.

29. Інструментарій для видалення зубів та коренів, будова та принципи використання.
30. Показання та протипоказання до проведення зубозберігаючих операцій.
31. Вибір набору інструментів для проведення зубозберігаючих операцій.
32. Техніка апікальної та міжкореневої гранульомектомії.
33. Послідовність операції резекції верхівки кореня зуба.
34. Ампутація кореня зуба.
35. Коронаро-радикулярна сепарація.
36. Гемісекція зуба. Реплантація зуба.
37. Показання та протипоказання до хірургічного лікування захворювань пародонту. Планування хірургічного втручання.
38. Оперативні втручання в межах пародонтальної, зубоясенної кишені; клаптеві операції; формування присінка порожнини рота.
39. Кістково-замісні матеріали. Показання та протипоказання до застосування.
40. Різновиди остеогенезу. Остеогенний, оостеокондуктивний та остеоіндуктивний потенціал кісткових матеріалів.
41. Механізми регенерації кісткової тканини щелеп.
42. Спрямована кісткова регенерація.
43. Ендогенні технології для покращення регенерації. Аутологічні тромбоцитарні концентрати.
44. Фактори росту тканин, класифікація, клітинна регуляція; регенеративний потенціал концентратів.
45. Мета і завдання оперативних втручань на м'яких тканинах ротової порожнини. Показання та протипоказання до корекції м'яких тканин ротової порожнини.
46. Оперативні втручання на м'яких тканинах ротової порожнини: витинання патологічних тяжів та рубців, френулопластика, вестибулопластика.
47. Ранні та пізні післяопераційні ускладнення, їх профілактика, шляхи усунення.
48. Медикаментозний супровід до та після проведення хірургічного втручання. Мета хірургічної підготовки альвеолярних відростків щелеп до протезування.
49. Показання та протипоказання до операційних втручань на щелепних кістках.
50. Корекція надлишку кісткової тканини: видалення екзостозів та торусів.
51. Методики аугментації альвеолярних відростків на верхній та нижній щелепах.
52. Післяопераційні ускладнення. Профілактика ранніх та пізніх післяопераційних ускладнень. Тактика лікування.
53. Медикаментозний супровід до та після проведення хірургічного втручання.
54. Будова верхньощелепного синуса. Анатомо-топографічні особливості викликані втратою зубів.
55. Мета і завдання операції синус-ліфтинга. Показання та протипоказання до відкритого та закритого синус-ліфтинга.
56. Техніка виконання операції синус-ліфтинга.
57. Ведення рани після реконструктивних втручань на альвеолярних відростках щелеп.
58. Профілактика післяопераційних ускладнень.
59. Порушення репаративного остеогенезу заходи профілактики та лікування.

Перелік практичних навичок до контролю дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування»:

1. Оформити медичну історію хвороби та при необхідності зробити з неї витяг.
2. Скласти раціональну схему обстеження пацієнта із дефектами зубних рядів та аналізувати отримані результати.
3. Проводити диференційну діагностику з обґрунтуванням і формулюванням попереднього діагнозу.
4. Вміти розшифрувати та інтерпретувати результати КТ дослідження кісток лицевого черепа.

5. Визначати оптимальні хірургічні методи лікування пацієнтів з дефектами зубних рядів при їх підготовці до протезування із залучанням при необхідності суміжних спеціалістів.
6. Розробляти схему індивідуальних хірургічних заходів для хворих при підготовці до протезування.
7. Виконати місцеве знеболення під час хірургічних маніпуляцій.
8. Провести операцію видалення зуба при підготовці пацієнта до протезування.
9. Накласти шов на ясна після оперативного втручання.
10. Застосовувати засади деонтології у пацієнтів з втратою зубів.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – Залік

Поточний контроль, що здійснюється на кожному практичному занятті і оцінюється за традиційною 4 бальною шкалою, включаючи відмітки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Стандартизовані узагальнені критерії знань здобувачів освіти: «відмінно» – здобувач освіти володіє знаннями по темі не менше 90%, «добре» – здобувач освіти володіє знаннями по темі не менше 75–89%, «задовільно» – здобувач освіти володіє знаннями по темі не менше 60–74%, «незадовільно» – здобувач освіти не засвоїв необхідний мінімум знань по темі в межах 59%.

Оцінка успішності є інтегрованою (оцінюються всі види роботи здобувача освіти як під час самостійної роботи, так і під час заняття) за критеріями, які доводяться до відома здобувачів освіти на початку вивчення дисципліни.

Залік з навчальної дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування» здобувач вищої освіти отримує на останньому занятті за результатами поточного оцінювання. Цей вид підсумкового контролю не передбачає ніяких додаткових письмових робіт, опитування, чи тестування на останньому занятті.

Залік отримують здобувачі вищої освіти, які набрали необхідну мінімальну кількість балів впродовж поточного контролю (середній бал успішності 3,0 і вище), не мають невідпрацьованих пропусків практичних занять та виконали всі вимоги з навчальної дисципліни, які передбачені робочою навчальною програмою (захист рефератів за темами самостійної роботи).

Оцінювання дисципліни:

– Кількість балів, яку здобувач освіти набирає з дисципліни, визначається як середнє арифметичне поточної успішності.

– Максимальна кількість, яку може набрати здобувач освіти при вивченні навчальної дисципліни, дорівнює 200 балам. Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати здобувач вищої освіти – 122.

Схема нарахування та розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

Результат навчання оцінюється за двобальною шкалою (зараховано/не зараховано) та багатобальною шкалою. Середня оцінка за поточну діяльність конвертується у бали за 200-бальною шкалою, відповідно до таблиці 1.

Таблиця 1. Уніфікована таблиця відповідності балів за поточну успішність, балам за ПМК, та традиційній чотирибальній оцінці.

Середній бал за поточну успішність (А)	Бали за модуль та/або екзамен (А*24 + А*16)
2	80
2,1	84
2,15	86
2,2	88
2,25	90

2,3	92
2,35	94
2,4	96
2,45	98
2,5	100
2,55	102
2,6	104
2,65	106
2,7	108
2,75	110
2,8	112
2,85	114
2,9	116
2,95	118
3	122
3,05	123
3,1	124
3,15	126
3,2	128
3,25	130
3,3	132
3,35	134
3,4	136
3,45	138
3,5	140
3,55	142
3,6	144
3,65	146
3,7	148
3,75	150
3,8	152
3,85	154
3,9	156
3,95	158
4	160
4,05	162
4,1	164
4,15	166
4,2	168
4,25	170
4,3	172
4,35	174
4,4	176
4,45	178
4,5	180
4,55	182

4,6	184
4,65	186
4,7	188
4,75	190
4,8	192
4,85	194
4,9	196
4,95	198
5	200

У разі виконання здобувачем освіти умов отримання заліку, науково-педагогічний працівник виставляє у відомість підсумкового семестрового контролю та індивідуальний навчальний план здобувача освіти. «зараховано» і кількість балів, яку набрав здобувач вищої освіти за дисципліну. Інформація про здобувачів освіти, які не отримали залік, з точним зазначенням причини також вноситься до «Відомості підсумкового семестрового контролю» та до індивідуального навчального плану.

Причини не отримання заліку можуть бути наступні: а) здобувач вищої освіти має невідпрацьовані пропуски занять. Виставляється позначка «н/в» (не виконав) у колонці «бали за підсумковий контроль»; б) здобувач вищої освіти відвідав усі практичні заняття, але не набрав мінімальної кількості балів за поточну навчальну діяльність і не допускається до заліку. Виставляється позначка «н/д» (не допущений) у колонці «бали за підсумковий контроль»; в) здобувач вищої освіти відвідав усі практичні заняття, але не виконав завдання із самостійної роботи. Виставляється позначка «н/д» (не допущений) у колонці «бали за підсумковий контроль».

Після проведення заліку перший екземпляр «Відомості підсумкового семестрового контролю» передається відповідальному працівнику деканату, протягом однієї доби після проведення заліку, другий екземпляр зберігається на кафедрі ([12](#)).

Методи навчання

Організація навчального процесу здійснюється відповідно до вимог європейської кредитно трансферної системи організації навчального процесу.

Викладання дисципліни забезпечується наступними методами:

- **вербальні**, що забезпечують **сприймання і засвоєння** знань здобувачами освіти (лекція, пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж);
- **наочні** (спостереження, ілюстрація, демонстрація);
- **практичні для застосування знань і набуття й закріплення умінь і навичок** (різні види маніпуляцій на фантомах, виконання мануальних робіт);
- мозковий штурм, рольові ігри, клінічні кейси, дебати;
- **перевірки й оцінювання знань, умінь і навичок**;
- виконання самостійної роботи здобувачів освіти (СРС), що передбачена в тематичних планах у вигляді тем для самостійного вивчення та контролюється на підсумковому модульному контролі;
- **заохочення** за наукові публікації або призові місця за участь у олімпіаді з дисциплін серед ВНЗ України, студентських конференціях тощо.

Максимальна ефективність навчання досягається за умови системного поєднання даних методів.

Методи контролю

Стандартизовані методи контролю, що оцінюють теоретичну і практичну підготовку здобувача освіти згідно з вимогами робочої програми: усний, письмовий, тестовий,

комп'ютерний, використання тестів формату інтегрованого ліцензійного іспиту «Крок», самоконтроль та самооцінка – в обсязі програмного матеріалу з дисципліни.

Види контролю: попередній, поточний, підсумковий.

Методичне забезпечення

1. Робочий навчальний план.
2. Робоча програма навчальної дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування»
3. Силабус з навчальної дисципліни «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування»
4. Основна та додаткова література.
5. Методичні вказівки для самостійної роботи здобувачів освіти під час підготовки до практичних занять.
6. Комплекти результатів додаткових методів дослідження, фото- відеоматеріали за темами Модуля 1.
7. Тестові та контрольні завдання до практичних занять.
8. Перелік питань до підсумкового модульного контролю.
9. Наочні матеріали.

Рекомендована література

Базова

1. Алгоритми виконання практичних навичок з хірургічної стоматології: навч.-метод. посіб. для студентів стомат. ф-тів ВНЗ МОЗ України / Я. П. Нагірний [та ін.]. - Тернопіль: ТДМУ: Укрмедкнига, 2017. - 102 с.: іл.
2. Алгоритми виконання стоматологічних і медичних маніпуляцій для підготовки до Державної атестації студентів 5 курсу за спеціальністю "Стоматологія": навч. посібник для студентів стоматологічних факультетів, лікарів-інтернів, лікарів-стоматологів / Н. В. Біденко [та ін.] ; МОЗ України , НМУ ім. О. О. Богомольця, Стоматологічний факультет. - К. : Книга-плюс, 2017. - 408 с.
3. Аветіков Д.С. Методологія алгоритму виконання практичних навичок в клініці хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії: навчальний посібник для студентів стоматологічних факультетів вищих медичних закладів IV рівня акредитації / Аветіков Д.С., Яценко І.В., Ставицький С.О.. ВДНЗУ «УМСА». – Полтава: 2012. – 68 с.
4. Бернадський Ю.Й. Основи щелепно-лицевої хірургії і хірургічної стоматології. К. Спалах, 2003.- 512 с.
5. Ломницький І.Я. Алгоритми практичних навичок з хірургічної стоматології: навч. посіб. / за ред. Ломницького І.Я. – Львів: ГалДент, 2011- 59 с.
6. Ломницький, І. Я. Пропедевтика хірургічної стоматології : навч. посіб. для студ. вищ. мед. навч. закл. III-IV рівнів акредитації / І. Я. Ломницький. - Львів : ГалДент, 2001. - 114 с.
7. Маланчук В.О. Хірургічна стоматологія та щелепно-лицева хірургія: підручник; У 2 т. – Т.1/ Маланчук В.О., Воловар О.С., Гарляускайте І.Ю. – К.: Логос, 2011 – 627 с.
8. Маланчук В.О. Хірургічна стоматологія та щелепно-лицева хірургія: підручник; У 2 т. – Т. 2/ Маланчук В.О., Логвіненко І.П., Маланчук Т.О. та ін. – К.: ЛОГОС, 2011–606 с .
9. Невідкладна допомога в практичній хірургічній стоматології (методичні вказівки) / уклад. Я.Е. Варес та ін. – Львів, 2014 – 34с.
10. Основи передпротезної хірургічної підготовки порожнини рота: Метод. розробка/ Готь І.М. [та ін.] – Львів: ГалДент, 2008
11. Тимофєєв О.О. Щелепно-лицева хірургія: Підручник для мед. ун-тів, інст., акад. – 2- ге вид, випр. Затверджено МОН / О.О. Тимофєєв – К., 2017. – 752 с.
12. Atlas of Human Anatomy / F. Netter – 2nd ed. – New Jersey: ICON Learning Systems. – 592 р.
13. Peterson's Principles Of Oral And Maxillofacial Surgery Third Edition, Vol. 1, 2012. - 2000 p.

Допоміжна

1. Тимофєєв О.О. Щелепно-лицева хірургія. – 3-є перероблене і доповнене видання – К.: ВСВ Медицина, 2022. – 792 с.Бернадський Ю.Й. Основи щелепно-лицевої хірургії і хірургічної стоматології: навч. посібник . - 3-є вид., перероб. і доп. - Київ: Спалах, 2003
2. Митченко В.І. Пропедевтика хірургічної стоматології: [навч. посіб. для студентів стомат. факультетів III-IV рівнів акредитації] / В.І. Митченко, А.І. Панькевич– Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
3. Основи стоматології: Підручник для мед. ВНЗ III-IV рів. акред. Рекомендовано МОЗ / За ред. В.О. Маланчука. – К., 2009. — 600 с.
4. Рибалов О. В. Основи стоматології: Підручник для студентів медичних факультетів вищих медичних закладів освіти III- IV рівнів акредитації / О. В. Рибалов, М. Г. Скікевич. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 232 с.
5. Рузін Г. П. Основи технології операцій у хірургічній стоматології та щелепно-лицевій хірургії: навч. посіб. для студ. стоматол. ф-тів вищих мед. навч. закл. IV рівня акредитації / Г. П. Рузін, М. П. Бурих. – Вінниця: Нова книга, 2008.
6. Соколов В. М. Щелепно-лицева хірургія. Реконструктивна хірургія голови та ший: підруч. для студ. стомат. ф-тів вищ. мед. навч. закл. IV рівня акредитації / В. М. Соколов, В. І. Митченко, Д. С. Аветіков. – Вінниця: Нова книга, 2006.
7. Oral and maxillofacial surgery Хірургічна стоматологія та щелепно-лицева хірургія. Part 1 : textbook for the students of stomatological faculties of higher medical education establishments of the IV level of accreditation / V. O. Malanchuk [et al.] ; ed. V. Malanchuk. – Вінниця: Нова книга, 2011
8. Oral and maxillofacial surgery Хірургічна стоматологія та щелепно-лицева хірургія. Part 2 : textbook for the students of stomatological faculties of higher medical education establishments of the IV level of accreditation / V. O. Malanchuk [et al.] ; ed. V. Malanchuk. – Вінниця: Нова книга, 2011.

16. Інформаційні ресурси

1. Офіційний Web-сайт Полтавського державного медичного університету
<http://www.umsa.edu.ua>
2. Електронні інформаційні ресурси вузівської бібліотеки:
 - Електронний каталог бібліотеки.
 - Інформаційно-довідникові джерела: енциклопедії, довідники, словники
 - Навчальні електронні видання і ресурси: посібники, що містять систематизований матеріал в рамках програми навчальної дисципліни.
3. Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:
 - 3.1. Інтернет каталоги і колекції посилань.
 - 3.2. Медичні web- сервери і web-сторінки.
 - 3.3. Бази даних.
 - 3.4. Архіви електронних текстів і віртуальні бібліотеки.
 - 3.5. Бібліографічні посібники.
 - 3.6. Медичні організації (асоціації, наукові товариства).
 - 3.7. Науково-дослідницькі центри та інститути.
 - 3.8. Медична освіта.
 - 3.9. Лікувальні заклади.
 - 3.10. Новини.
 - 3.11. Корисні посилання:
<https://www.medpublish.com.ua/patient-care-practical-cours-dogljad-za-hvorimi-praktika-pidruchnik-vnz-iiiv-r-a-om-kovalova-vn-lisovij-rs-shevchenko-ta-in/p-581.html>

<http://readli.net/patient-care-and-professionalism/>
[http://dental-ss.org.ua/load/kniga_stomatologia/terapevticheskaja/8.](http://dental-ss.org.ua/load/kniga_stomatologia/terapevticheskaja/8)
www.umsa.edu.ua/kafhome/polso/.../nevidklstanposibn.pdf
www.fenestra.com.ua
www.dezstom.com

Розробники:

к. мед. н., доц. Панькевич А.І.

к. мед. н., доц. Колісник І.А.

к. мед. н., доц. Гоголь А.М.
